

S z e m l e

Lőrincze Lajos: *Édes anyanyelvünk.*

Évek óta kedvelt műsora rádióknak az *Édes anyanyelvünk* című ötperces adás. Népszerűségét növelte az az előzmény, amit Halász Gyula 20—30 évvel ezelőtti hasonló nyelvtisztító adásai jelentettek. Mi, idősebbek, sokat derültünk és okultunk a rendkívül szellemes, gyakran erősen szatirikus hangú adásokon, amelyekre nagy szükség volt. Lőrincze Lajos újította föl Halász hasznos ügyködését, és a korábnál elmélyültebb, talán még szakszerűbb alapokon — sokszor ugyancsak a szatíra fegyverével — tanít százczereket *édes anyanyelvünk* szeretetére és ápolására. Úgy vagyunk ezekkel az ötpercekkel, hogy külön megcseruzázott számai ezek rádióújágunknak, s örömmel várjuk, mert laikusnak és szakembernek egyaránt érdekesek és hasznosak. S most az Akadémiai Kiadó jóvoltából, rövid időn belül immár második kiadásában itt fekszik előttünk könyv alakban a cikksorozat. A bevezetésen, a mutatón és egy záró íráson kívül 201 rádióelőadást közöl a kötet, témakör szerint elrendezve.

Lőrincze Lajos és huszonöt munkatársa büszke lehet a 32 éves könyvre. Így, egybegyűjtve, semmit sem veszítettek ezek az „ötpercek” frissességükből, sőt talán rendszerbe foglalva meg is közelítenek bizonyos viszonylagos teljességet, amire a cikkírók — maga a szerkesztő 120 írás szerzője — alkalmankint egyáltalán nem is gondoltak.

A könyv tematikája változatos. A leíró nyelvtannak úgyszólván minden „kulscsérdése” szerepel itt nagy részben a sokezer levél igénye, részben a szerzők szemfülessége folytán. A nyelvi tényeket általában nyelvtörténeti hivatkozással, valamint az élő nyelv állapotával elemzik; rendkívül gazdag — s így különösen pedagógusok számára hasznos — a „példatár”. Klasszikus és mai írók nyelve teljes gazdagságában tárul fel az olvasó előtt; s öröm látni így együtt sok-sok szólásunkat, amelyek népünk gondolkodásának gazdagságát és képszerűségét, finoman árnyaltságát tükrözik. Lőrinczéék fejtegetései élesen rámutatnak nyelvünk mozgására ható tényezőkre, s arra, hogy a nyelv örökké változó, élő „szervet”. Talán így lehet feloldani a nyelvünkben gyakran fellelhető kettőséget, ami a laikus emberből annyi kérdés formájában tör fel. Sajátságos vonása az embereknek, hogy kellő nyelvi műveltség hiányában szélsőségekre hajlamosak, csak egyetlen lehetőség jogosságát hajlandók elfogadni. Ez az előadásgyűjtemény ezen a téren nagyobb türelemre inti az embert, s beláttatja, hogy a túlzott nyelvtisztasági hajlam gyakorta téves eredmé-

nyeket szülhet, s nyelvünk fejlődését, gazdagodását gátolná. Alig egy-két cikknek „hányhatjuk csak a szemére”, hogy teljesebb vagy világosabb lehetne a magyarázata (pl. a 137—138. lapon a *részvevők és résztvevők* ügye; vagy az a *nélkül*, vagy *anélkül*; avagy a *szótagolás* részletezése helyett többet kívánna foglalkozni az ember a *főproblémával*: *Györgyért, pénzért, há-zig, Veszprém* stb., amelyek hibás írásában erős szerepe van az értelmes szóelemek keresésének).

Rendkívül hasznosak és érdekesek azok az „ötpercek”, amelyek nyelvhelyességi kérdésekkel bíbelődnek. Hiszen például tanúi vagyunk lépten-nyomon a kiejtésben, hangsúlyban, hangjeltesben folyó állandó nyelvromlásnak. Nagyon megszívlelendőket mondanak ezekről Lőrinczéék.

Végezetül kiemelünk néhány kérdést, amelyeket a gyakorló pedagógus — az általános iskolai tanító és tanár — mindennapi munkájában közvetlenül kamatoztathat.

Ilyenek: a zárt *ë* hang védelme ott, ahol még él; az egy névelő helyes használata; a *fel és föl* ügye; a *rövid és hosszú magánhangzókról* írottak; a *betűjejtésről*; a *hangsúlyhibákról*; a *névelőtleniségről*, amely hiba az utcáról már az iskolába is „betört”; a *jömmegy, hoz-visz*; az *ikes igék* zűrzavara; az *aki, amely, ami, amelyik* névmások (ilyen közérthetően erről kevés helyen lehet olvasni); a *-va, -ve* igenév használatától való babonás félelem stb., stb.

Mindezek eredményezik, hogy az *Édes anyanyelvünk* hasznos kezikönyvük lesz nevelőinknek, akik várják a gazdag folytatást a rádióban, később pedig egy újabb kötetben is.

(só)

Dr. Geréb György: Pszichológiai atlasz. 3. kiadás. A pszichológiai oktatás mind közep-, mind felsőfokú pedagógusképző intézményeinkben hosszú időn át szünetelt, illetőleg nagyon hiányos volt. Ennek következtében a fiatal nevelőink jelentős része nem kapott kellő pszichológiai alapot pedagógiai tanulmányaihoz. Idősebb nevelőink viszont hibás alapokra épült lélektani szemléletet nyertek képzésük során, amit jobbra csak önszorgalommal és érdeklődéssel helyesbíthettek.

A harmadik kiadásban megjelent Atlasz nevelőink számára könnyen áttekinthető meg-alapozást nyújt ahhoz a pszichológiai szemlélethez, amely az anatómia, a fiziológia (főleg idegfiziológia), a biológia segítségével, a társadalmi tényezők állandó hatásának figyelem-

be vételével már megközelítő magyarázatot adhat a pszichikus történések megértéséhez. Ennek a szemléletnek gyökereit PAVLOV-nak a magasabb idegtevékenység szigorúan tudományos vizsgálatára támaszkodó pszichológiai kutatásaiban találjuk meg. A lelki jelenségek bonyolult rendszerének, a legegyszerűbb idegtevékenység és a legösszetettebb társadalmi magatartás szoros összefüggéseinek megértése csupán a pszichikus jelenségek biológiai szerepének felismerése útján lehetséges.

A szükségletek (ideértve a legösszetettebb szükségleteket is) kielégítésére irányuló törekvéseink irányt szabnak cselekvéseinknek. A törzsfajlódás során kialakult feltétlen reflexek, majd az egyéni tapasztalat útján keletkező új, feltételes kapcsolatok, a készségek, szokások mechanizmusai, a dinamikus sztereotípiák és ezek törvényszerűségei naponkint érvényesülnek nevelő, oktató munkánk minden területén. Az érzéklés, az első jelzőrendszer, a szemléletnek biztos megalapozása a didaktika kapuját jelenti. A nyelv és a gondolkodás, ezek pszichológiai szerepe és lefolyása, az érzelmek biológiai jelentősége nem érthető meg a pavlovi tanítások ismerete nélkül. Erre a területre kalauzolt el az atlasz. Megismerteti a nervizmus alapfogalmait. Ehhez felhasználja az anatómia és a szövettan, a fiziológia és a biológia legalapvetőbb néhány adatát. Bevezetést ad a lelki jelenségek tudományos megismerésének módszereibe. A könyv zömét képező számos ábra és ezek magyarázó szövege segítséget nyújt az egyszerűbb és legösszetettebb lelki jelenségek magyarázatához. A kísérleti eszközök és módszerek kivonatos ismertetése csupán tájékoztató jellegű, és nem azt szolgálja, hogy ezek felhasználásával öncélú pszichológiai kísérleteket végezzünk. Tanulmányozásuk azonban közelebb visz bennünket nevelői munkánk tudatosításához. Az atlaszban nevelői munkánk értékes segítőjére találunk. (Tankönyvkiadó, 1961. 26,— Ft.)

(Zentai K.)

Csapodi Vera: Színes atlasz „Magyarország kultúrflórája”-hoz. Akadémiai Kiadó, 1961. „Magyarország kultúrflórája” sorozat X. köteteként megjelent színes atlasz — mint szakmai és művészi szempontból kifogástalan alkotás — méltán kelti fel a szakemberek és a biológus tanárok figyelmét.

180 színes táblán mintegy 220 növényfaj, alfaj, változat és 210 fajta képe szerepel összesen 1300 részletrajzzal.

Az ábrákat Jávorka akadémikus irányítása és útmutatása alapján Csapodi Vera élő növények után eredeti nagyságban készítette. Mindegyik ábra művészi alkotás, amely egyben hűen fejezi ki a fajok és fajták sajátosságait. A színes atlasz bemutatja a növények

gyökérzetét, hajtását, virágját vagy virágzatát, termését és magvait. Szemléletesen emeli ki a fajok és fajták lényeges sajátosságait. A morfológiai sajátosságok mellett különösen megkapó és feltűnő a színek művészi és természetű tükrözése.

A fajok és fajták egyes részeinek eredeti nagyságban és természetes színekben történő ábrázolása alkalmassá teszi ezeket a táblákat arra is, hogy azokat iskolai oktatásban alkalmazhassuk. Saját tapasztalataim alapján állíthatom, hogy nagy segítséget jelent az V. és VI. osztályban a színes atlasz az egyes fajok és fajták tanításánál. Bármennyire is alkalmazkodik tantervünk a vegetációs periódushoz, nem tudjuk a növény minden szervét a tanórán bemutatni. A gyümölcsfák, vöröshagyma stb. oktatásánál például a virágok vagy a virágzat szemlélete elmarad, mivel ezeket össze kell tanítjuk. E hiányt pótolhatjuk a színes atlasz természetes színekben pompázó eredeti nagyságú virágainak demonstrációjával. Ugyancsak nélkülözhetetlen az egyes fajták bemutatásánál, valamint a különböző nagyságú termések, például a kabaktermések szemléltetésénél. A tökfajták, a sárga- vagy görögdinnye termése nagy, ezek szemléltetése természetben szükséges és eléggé nehézkes. A színes atlasz e terméseket eredeti nagyságban és színből kitérítve szemlélteti. A habitusképek mellett a termések szerkezetét is tökéletesen ismerteti.

A színes atlasz táblái nem teszik feleslegessé a természetben közvetlenül történő szemléltetést, csak kiegészítik és pótolják a természetben történő demonstrációkat, vagyis teljesítik a szemléltetést.

A tapasztalat azt igazolja, hogy a színes atlasz művészi kivitelezésű ábrái megnyerik a gyermekek tetszését, felkeltik érdeklődésüket és gyönyörködtetik őket. Ez azt jelenti, hogy a színes atlasz kitűnő lehetőséget nyújt a tanórákon az esztétikai neveléshez is.

Kifogást csak didaktikai szempontból emelhetünk, amennyiben az egyes táblák helyenként túlzásfoltok, és így megosztják a figyelmet.

A színes atlasz bemutatja és ismerteti a gyümölcsös és konyhakert, a mezőgazdaság növényeit, a gabona-, gyógynövényeket, valamint az ipari virágos és virágtalan növényeket, végeredményképpen az összes hazai kultúrnövényeket. Ezek közül az V. és VI. osztályokban legalább 30—30 fajt, illetőleg fajtát tudunk sikeresen felhasználni, demonstrálni. Így az V. osztályban az összes tanítandó gyümölcsfajtákat, az összes konyhakerti veteményeket szemléltetni tudjuk a színes atlasz útján. Be tudjuk mutatni azok minden egyes szervét. Be tudjuk mutatni az összes káposztaféléket, tökféléket és azok fajtáit. A VI. osztályban a réti perje, réti csenkesz, lu-

cerna, lóhere, a len, az összes gabona-félék és gyógynövények minden részükben be-mutathatók és ismertethetők.

A színes atlasz ezenkívül nemcsak a tanítást szolgálja, hanem nagymértékben elősegíti a biológus tanárok faj-, illetőleg fajtaismere-tének gazdagodását a kultúrnövények terén. A póré és metélő hagyma, valamint a számos gyó-gyó-, takarmánynövény és az egyes fajok fajtái tökéletes ábrázolásainak tanulmányozá-sa során sokat tanulhatunk.

A színes atlaszhoz külön útmutató is tar-tozik, amelyben rendszertani áttekintést, majd táblamagyarázatot és ismertetést, végül pedig névmutatót találunk. A névmutató abc sor-rendben külön latinul és külön magyarul köz-li a családok, fajok és fajták neveit, valamint utal az ábrákat tartalmazó tábla számára. A tájékozódás ily módon gyors és könnyű.

Jósa Zoltán

Megjelent Descartes „*Válogatott Filozófiai Művek*” c. könyv. Descartes műveinek tanul-mányozása nemcsak filozófia és történelem szakosokat érint, hanem sok pedagógot, akik hallottak, tanultak a nagy filozófusról. A je-len könyv a nagy francia filozófus logikai műveit keltezési sorrendben adja: 1. Szabá-lyok az értelem vezetésére c. mű a filozófus ifjúkori műve, amely logikai, módszertani, heurisztikai gondolatait tartalmazza. E mű a filozófus halála után egy félévszázaddal je-lent meg. Magyar nyelven most jelenik meg először. 2. Értekezés a módszerről. A filozó-fus leghíresebb műve, melyet férfi kora delén 1637-ben írta meg. 3. Az igazság kutatása c. művét valószínűleg élete alkonyán írta. Ebben a logikai gondolatainak népszerű ösz-szefoglalását adja. A könyvet teljessé teszi Rozsnyói Ervin értékes bevezető tanulmánya. E tanulmányban behatóan elemzi Descartes korának gazdasági, társadalmi, osztályviszo-nyait és politikai vonásait. Descartes szere-pének kritikus értékelését adja. Mintegy se-gítés filozófiai alkotásainak megértéséhez. Ki-emeli Descartes szerepét a középkori teológia ellen vívott harcban. Az emberi értelem jogos helyének visszaszerzéséért vívott küzdelem-ben. Ez a harc nem öncélú volt Descartes-nél, nemcsak a tudomány jogosultságát cé-lozta, hanem a tudományt közkinccsé kíván-ja tenni Bacon-hoz hasonlóan. Mint nagy racionalista a világ megismerésének tudomá-nyos módszerét törekszik megalapozni, szem-

ben a középkori teológiával. Baconhoz ha-sonlóan, szenvedélyesen elítéli a középkori szillogisztikát. Azt a módszert, amely a gon-dolkodást halott sémákba kényszerítve a teológia közönyét ültette a gondolkodásba a valósággal szemben. Helyébe a harcos logi-kát követelték, amely a tárggyal való érint-kezésében szabályozza az emberi gonddo-kodást. Azonban, mint racionalista, az igazság egyedüli forrásaként az értelmet ismerte el. Az értelem vezetésére szolgáló szabályokat a matematikára támaszkodva alkotta meg. Harcol Descartes a régi ideológiák ellen és e harcban nem tudott megfelelő kritikával élni, mert korábban nem ismerték az abszo-lút és relatív igazság dialektikáját. Ez az ismeret hiánya nyomta rá bélyegét álláspont-jára, amikor azt írta: „Az eddigi tudást ros-zszul épített házhoz hasonlóan, amelynek alapjai nem biztosak. Véleményem szerint legjobb úgy segíteni ezen, hogy az egész há-zat lebontjuk és újat építünk helyébe.” Descartes filozófiája a reneszánsz hagyomá-nyok betetőzése és egyben ellentéte. Atveszi a természet „saját elvei szerinti” Telsió-féle-magyarázatát, de a teológiai fogalmakat a természeti törvények fogalmával váltja fel. Szinte szemléletesen tükrözi, hogyan alakul-át a természetfilozófia természettudománnyá. A Descartes-i filozófiában az ésszerűség és a materializmus — ha dualizmusától eltekin-tünk —, mint szövetségesek forrnak össze és ellenségei a középkori metafizikus spekulá-ciónak. Descartes filozófiájával Hegel-től Maurice Thorezig igen sok neves gondolkodó-foglalkozott és ezek mind úgy értékelték, hogy új korszak kezdetét jelzi az emberi meg-ismerés történetében. A politikai történet szemszögéből ezt a korszakot a polgári for-radalmak jellemzik. A Descartes-i filozófiát és mint más eszmék élettartalmát a társa-dalom forradalmi átalakítása teszi próbára. E próba során bebizonyosodott, hogy tanít-ásainak azon része, melyek még a feudális-múlthoz kötik, nem állták ki a próbát. De-eleven maradt az igazság szenvedélyes szere-tete, az értelem szabadsága mellett tett hite. Az emberek természetadta egyenlőségének gondolata. Ezek szerint felelevenedtek, meg-testesültek a nagy forradalom hármas jel-szavában. Tovább fejlesztve és magasabb fo-kon a munkásosztály valósítja meg s Descar-tes-filozófiájának emberi szabadság gondolá-tát.

(Szili Antalné)